

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการ¹

สุชาลินี แสงอรุณ²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัตถุประสงค์ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์และสิทธิคนพิการ

มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาบนโลกใบนี้ล้วนมีสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ทุกคนต้องเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาคในการดำรงชีวิต ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีความแตกต่างจากบุคคลอื่นในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ไม่ว่าด้วยเหตุผลประการใด ๆ ก็ตาม³ คนพิการผู้ซึ่งมีความผิดปกติหรือบกพร่องทางร่างกาย ทางสติปัญญา หรือทางจิตใจ กล่าวคือ เป็นบุคคลที่มีข้อจำกัดในการดำรงชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม เนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใด จึงจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษด้านใดด้านหนึ่งจากบุคคลอื่นในสังคม ในการที่จะสามารถดำรงชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างคนปกติทั่วไป⁴ คนพิการจึงมักถูกละเลยจากสังคม โดยสังคมมองว่าคนพิการเกิดมาไม่ปกติเหมือนบุคคลอื่นและเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ดังนั้น คนพิการจึงไม่สามารถเข้าถึงสิทธิของตนได้อย่างเต็มที่เท่าเทียมกับบุคคลอื่น เนื่องจากความบกพร่องบางประการที่ทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ รวมถึงการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ในรูปแบบปกติทั่วไป เช่น คนพิการทางการมองเห็นไม่สามารถอ่านวรรณกรรมได้จึงจำเป็นต้องดัดแปลงให้เป็นหนังสืออักษรเบรลล์ (Braille) หรือหนังสือเสียง (Audio Book) คนพิการทางการได้ยินต้องอาศัยภาษามือ หรือคำบรรยายในสื่อต่าง ๆ เพื่อสามารถอ่านคำบรรยายให้เข้าใจเนื้อหาดังกล่าวดได้ ให้อยู่ในสื่อหรือรูปแบบพิเศษที่คนพิการสามารถเข้าถึงข้อมูล และองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สลิล สิริพิฑูร และคณะกรรมการสอบ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัจจวัฒน์ เรืองกาญจน์กุล และอาจารย์ ดร.พิรพงศ์ จงไพศาลสกุล

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 27.

⁴พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550, มาตรา 4.

อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 32/4 ได้บัญญัติให้ การทำซ้ำหรือดัดแปลง และเผยแพร่ต่อสาธารณชน โดยองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับ เพื่อประโยชน์ของคนพิการ ซึ่งไม่สามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์อันเนื่องมาจากความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว สติปัญญา หรือการเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นตามที่กำหนด และต้องไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์ และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร ตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์⁵ ซึ่งความบกพร่องที่ได้รับประโยชน์จากข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้นจะต้องเป็นความบกพร่องที่เป็นอุปสรรคของคนพิการในการเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้ไม่สามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ได้เท่าเทียมกับคนปกติทั่วไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ทำการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พบว่ายังมีปัญหาอยู่หลายประการสามารถสรุปได้ดังนี้

ประการแรก คือ ปัญหาการเข้าถึงข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการ เนื่องจากคนพิการนั้นมีความบกพร่องบางประการที่ทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ไม่เหมือนกับคนปกติทั่วไป เช่น คนพิการทางการมองเห็นไม่สามารถอ่านวรรณกรรมได้ จึงจำเป็นต้องดัดแปลงให้เป็นหนังสืออักษรเบรลล์หรือหนังสือเสียง คนพิการทางการได้ยินต้องอาศัยภาษามือ หรือคำบรรยายในสื่อต่าง ๆ เพื่อสามารถอ่านคำบรรยายให้เข้าใจเนื้อหาของงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ เป็นต้น ซึ่งในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 มาตรา 32/4 กำหนดไว้ว่า การทำซ้ำหรือดัดแปลง และเผยแพร่ต่อสาธารณชนตามมาตรา 32/4 หากทำเพื่อประโยชน์ของคนพิการจะต้องดำเนินการโดยองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับเท่านั้น ทั้งนี้ ได้มีการออกประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง การใช้ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการที่ไม่สามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ พ.ศ. 2562 เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ในการใช้สิทธิตามมาตรา 32/4 อย่างชัดเจน ดังนั้น บุคคลซึ่งทำหน้าที่แทน หรือผู้ดูแลคนพิการจึงไม่สามารถดำเนินการทำซ้ำหรือดัดแปลงและเผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่นโดยใช้ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 32/4 ได้

กรณีดังกล่าวอาจเกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ได้อย่างแท้จริงของคนพิการ เนื่องจากประเทศไทยมีคนพิการที่ขึ้นทะเบียนคนพิการทั้งหมด 2,232,140 คน⁶ แต่ขณะเดียวกัน มีการสำรวจความพิการ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าคนไทยที่มีความพิการมากถึง 4,192,291 คน⁷

⁵ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 32/4.

⁶ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, (31 มีนาคม 2568), “สถานการณ์ด้านคนพิการ,”

<https://dep.go.th/th/law-academic/knowledge-base/disabled-person-situation>.

⁷ กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ, (2566), *การสำรวจความพิการ พ.ศ. 2565*, กรุงเทพฯ: กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (สำรวจความพิการทุก 5 ปี).

ทำให้คนพิการบางกลุ่มหรือคนพิการชายขอบที่อยู่นอกระบบ ซึ่งมีได้อยู่ภายใต้องค์กรคนพิการเหล่านั้น ที่กฎหมายกำหนดให้อำนาจไว้ คนพิการเหล่านั้นมักไม่ได้รับสิทธิที่ตนพึงมีจากข้อยกเว้นเพื่อประโยชน์ของคนพิการ ส่งผลให้คนพิการถูกกลืนสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และโอกาสทางการศึกษา ที่คนพิการควรจะได้รับอย่างเสมอภาค อันเป็นปัญหาสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมในระบบกฎหมาย แม้จะมีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองสิทธิของคนพิการก็ตาม

ประการที่สอง ปัญหาการกำหนดประเภทและลักษณะของคนพิการที่ได้รับประโยชน์ แม้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 จะมีเจตนารมณ์ในการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ได้มากยิ่งขึ้น โดยบัญญัติข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ เพื่อประโยชน์ของคนพิการไว้ในมาตรา 32/4 แต่กฎหมายดังกล่าวไม่ได้ระบุประเภทหรือลักษณะของคนพิการผู้ที่ได้รับประโยชน์จากข้อยกเว้นนี้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังไม่ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “คนพิการ” ไว้โดยเฉพาะเจาะจงในตัวบทกฎหมาย ซึ่งส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนในการตีความ และการบังคับใช้กฎหมาย โดยการพิจารณาว่าบุคคลใดเป็น “คนพิการ” ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายลิขสิทธิ์ จำเป็นต้องอาศัยการอ้างอิงจากตามประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2555 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2565 ประกอบกับประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง การใช้ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการที่ไม่สามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ พ.ศ. 2562 ได้กำหนดผู้รับประโยชน์ คือ คนพิการทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหวสติปัญญา การเรียนรู้ ตลอดจนคนพิการประเภทอื่นที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ไทยนั้นเปิดโอกาสให้คนพิการทุกประเภทสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ในรูปแบบหรือสื่อที่เหมาะสมกับข้อจำกัดของตน โดยไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ หากดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

อย่างไรก็ตาม การที่กฎหมายมิได้กำหนดขอบเขตของคนพิการที่จะได้รับประโยชน์ไว้อย่างจำกัด และชัดเจน ส่งผลให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ กล่าวคือ คนพิการบางประเภท เช่น คนพิการทางการเคลื่อนไหวย่อมสามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ได้เท่าเทียมกับคนปกติทั่วไปก็สามารถใช้ประโยชน์จากข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ดังกล่าวได้โดยไม่มีความจำเป็น โดยคนพิการทางการเคลื่อนไหวดังกล่าวไม่ได้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสื่อสิ่งพิมพ์หรืองานอันมีลิขสิทธิ์ในลักษณะเดียวกันจำเป็นต้องจ่ายค่าตอบแทนหรือค่าแห่งสิทธินั้นให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์เช่นเดียวกับคนปกติทั่วไป ดังนั้น การที่กฎหมายมิได้กำหนดประเภทและลักษณะความพิการที่ได้รับประโยชน์ไว้โดยชัดเจน ทำให้เกิดการใช้ข้อยกเว้นดังกล่าวเกินความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และส่งผลกระทบต่อสิทธิในทางเศรษฐกิจของเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์อย่างไม่เป็นธรรม หากงานอันมีลิขสิทธิ์ถูกนำไปใช้เกินขอบเขตของความจำเป็นตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

ประการที่สาม ปัญหาการกำหนดประเภทงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้รับการยกเว้น เนื่องจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 ไม่ได้กำหนดประเภทงานอันมีลิขสิทธิ์ที่นำไปใช้สำหรับคนพิการไว้ จึงถือว่างานอันมีลิขสิทธิ์ทั้ง 9 ประเภท ตามมาตรา 4 ประกอบมาตรา 6 ได้แก่ งานวรรณกรรม งานนาฏกรรม งานศิลปกรรม งานดนตรีกรรม งานสิ่งบันทึกเสียง งานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์ งานแพร่เสียงแพร่ภาพ งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ เป็นงานที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการได้ทั้งสิ้น แต่ต้องไม่เป็นการแสวงหาผลกำไร อีกทั้งไม่ต้องเสียค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ โดยงานอันมีลิขสิทธิ์บางประเภท เช่น งานดนตรีกรรม งานสิ่งบันทึกเสียง งานภาพยนตร์ งานโสตทัศนวัสดุ และงานแพร่เสียงแพร่ภาพ ซึ่งเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เน้นความบันเทิง ความสวยงามหรือความสุนทรีภาพ และเป็นงานที่มีคุณค่าหรือมูลค่าในเชิงพาณิชย์ที่สูง และสามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนมากให้กับเจ้าของลิขสิทธิ์ หากมีการเปิดช่องให้มีการทำซ้ำหรือดัดแปลง และเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ง่าย อาจถูกนำไปใช้ในทางที่ผิดกฎหมาย โดยแอบอ้างว่าทำเพื่อประโยชน์ของคนพิการ เพื่อหลีกเลี่ยงการเสียค่าลิขสิทธิ์ กรณีดังกล่าวอาจทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์มิได้รับความเป็นธรรมตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของกฎหมายลิขสิทธิ์ อันเป็นสิทธิทางเศรษฐกิจในการแสวงหาประโยชน์ในเชิงการค้าหากำไร กล่าวคือ ผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของค่าแห่งลิขสิทธิ์ที่จะได้จากการที่บุคคลอื่นที่ใช้งานลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ เป็นการบั่นทอนแรงจูงใจให้เกิดการผลิตและสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง หากข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ดังกล่าวถูกนำไปใช้โดยไม่มีการควบคุมหรือกำหนดขอบเขตที่เหมาะสม ซึ่งนำไปสู่การใช้สิทธิอย่างเกินสมควรและส่งผลกระทบต่อระบบลิขสิทธิ์โดยรวม

ผู้ศึกษาเห็นว่า กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยนั้นควรต้องกำหนดหลักการให้เป็นไปตามสนธิสัญญามาร์ราเคซที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคี และเทียบเคียงกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย และประเทศอังกฤษ รวมถึงกฎหมายระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการตีความ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกคนพิการในการเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ และเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์กับคนพิการ

ดังนั้น เพื่อให้การใช้ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสม และเกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการเข้าถึงข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการ ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยกำหนดให้ผู้ที่สามารถจัดทำสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ให้อยู่ในรูปแบบที่คนพิการสามารถเข้าถึงได้ มิได้เฉพาะองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับเพื่อประโยชน์ของคนพิการเท่านั้น ทำให้คนพิการบางกลุ่มที่ไม่อยู่ภายใต้องค์กรตามประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง การใช้ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการที่ไม่สามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ พ.ศ. 2562 หรือเป็นคนพิการชายขอบที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นคนพิการของหน่วยงานรัฐโดยตรงไม่สามารถเข้าถึงการจัดทำสำเนา

อันมีลิขสิทธิ์จากองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับได้ ดังนั้น การจำกัดสิทธิไว้เฉพาะองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับเท่านั้น จึงเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคณพิการ มาตรา 32/4 เพื่อให้บุคคลซึ่งทำหน้าที่แทนหรือผู้ดูแลคณพิการมีสิทธิจัดทำสำเนาหรือดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าถึงได้ เพื่อประโยชน์ของคณพิการเฉพาะราย โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ ต้องเป็นการกระทำที่ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากำไร

เดิม มาตรา 32/4 กำหนดว่า “การกระทำใด ๆ ดังต่อไปนี้ โดยองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับเพื่อประโยชน์ของคณพิการซึ่งไม่สามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ อันเนื่องมาจากความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว สติปัญญา หรือการเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่น ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา มิให้ถือว่าการละเมิดลิขสิทธิ์ หากไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร และได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง

(1) ทำซ้ำหรือดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้มีการโฆษณาหรือเผยแพร่ต่อสาธารณชนแล้ว และได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย

(2) เผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ที่ทำซ้ำหรือดัดแปลงตาม (1) รวมถึงสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้รับจากองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับในประเทศหรือต่างประเทศ

องค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับ รูปแบบการทำซ้ำหรือดัดแปลงตามความจำเป็นของคณพิการ รวมทั้งหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการเพื่อทำซ้ำหรือดัดแปลงและเผยแพร่ต่อสาธารณชนตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา”

ผู้ศึกษาเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมเป็น มาตรา 34/2 กำหนดว่า “การกระทำใด ๆ ดังต่อไปนี้ โดยองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับ หรือโดยบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นบุคคลซึ่งทำหน้าที่แทนหรือผู้ดูแลคณพิการ เพื่อประโยชน์ของคณพิการทางการเห็น คณพิการทางการเคลื่อนไหว และคณพิการทางสติปัญญาที่ไม่สามารถเข้าถึงหรือใช้สื่อสิ่งพิมพ์ได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปตามพระราชบัญญัตินี้ มิให้ถือว่าการละเมิดลิขสิทธิ์ หากไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร และได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง

(1) ทำซ้ำหรือดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้มีการโฆษณาหรือเผยแพร่ต่อสาธารณชนแล้ว และได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย

(2) เผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ที่ทำซ้ำหรือดัดแปลงตาม (1) รวมถึงสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้รับจากองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับในประเทศหรือต่างประเทศ

องค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับ วิธีการจัดทำสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์โดยบุคคลธรรมดาเพื่อประโยชน์ของคณพิการเฉพาะราย รูปแบบการทำซ้ำหรือดัดแปลงตามความจำเป็นของคณพิการรวมทั้งหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการเพื่อทำซ้ำหรือดัดแปลงและเผยแพร่ต่อสาธารณชนตามวรรคหนึ่ง

ให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา” เพื่อให้สอดคล้องกับสนธิสัญญามาร์ราเคช⁸ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน⁹ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ¹⁰ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560¹¹ ในการให้สิทธิแก่บุคคลธรรมดาซึ่งเป็นบุคคลซึ่งทำหน้าที่แทน หรือผู้ดูแลคนพิการ ตามประเภทและลักษณะของคนพิการที่กฎหมายกำหนด สามารถจัดทำงานอันมีลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการได้ นอกเหนือจากองค์กรที่ได้รับการอนุญาตหรือได้รับการยอมรับเท่านั้น เพื่อให้คนพิการสามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ได้เท่าเทียมกับบุคคลทั่วไปได้มากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ เมื่อมีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 32/4 ข้างต้นแล้ว จำเป็นต้องออกกฎหมาย (ร่าง) ประกาศกระทรวงว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการจัดทำสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการ เฉพาะรายโดยบุคคลธรรมดา พ.ศ. เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ให้เป็นรูปแบบที่คนพิการสามารถเข้าถึงได้ โดยบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นคนพิการ บุคคลซึ่งทำหน้าที่แทน หรือผู้ดูแลคนพิการ เฉพาะในกรณีที่ไม่มีความประสงค์เพื่อแสวงหากำไร และไม่กระทบสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร และเพื่อควบคุมและป้องกันมิให้นำข้อมูลเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการไปใช้โดยมิชอบ และกำหนดให้บุคคลธรรมดาซึ่งเป็นบุคคลซึ่งทำหน้าที่แทน หรือผู้ดูแลคนพิการใช้แบบการแจ้งข้อมูลการใช้ข้อมูลเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการที่ไม่สามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ (แบบ ลส. 32/4) แจ้งข้อมูลเกี่ยวกับการทำซ้ำหรือดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ การเผยแพร่ต่อสาธารณชน หรือการนำเข้าสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ที่อยู่ในรูปแบบที่คนพิการสามารถเข้าถึงได้ต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญาเช่นเดียวกับองค์กรที่ได้รับการอนุญาตหรือได้รับการยอมรับ เพื่อจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการบริหาร จัดการข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการเป็นการสร้างความมั่นใจแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ว่างานอันมีลิขสิทธิ์ของตนที่ถูกทำซ้ำหรือดัดแปลง และเผยแพร่ต่อสาธารณชนนั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนพิการซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางของสังคมอย่างแท้จริง

2. ปัญหาการกำหนดประเภทคนพิการที่ได้รับประโยชน์ ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยไม่ได้กำหนดประเภทหรือลักษณะของคนพิการ รวมถึงไม่มีการกำหนดนิยามความหมายของคนพิการที่ได้รับประโยชน์จากข้อมูลเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการไว้โดยชัดเจน จึงทำให้เกิดการตีความของกฎหมายลิขสิทธิ์อย่างกว้าง เพื่อพิจารณาว่าบุคคลใดจะเป็นคนพิการที่เป็นผู้ได้รับประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าว ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายในการที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีแห่งสนธิสัญญามาร์ราเคช เพื่อรองรับข้อมูลเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อให้คนตาบอด

⁸ Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired, or Otherwise Print Disabled, article 4.

⁹ Universal Declaration of Human Rights, article 27.

¹⁰ Convention on the Right of Person with Disability, article 30

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, เรื่องเดียวกัน.

คนพิการทางการเห็น และคนพิการทางสื่อสิ่งพิมพ์ ได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในการเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ ผู้ศึกษาจึงเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ของคนพิการตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ดังนี้

1) เดิม มาตรา 4 ไม่มีการกำหนดคำนิยามความหมายของคนพิการแต่ละประเภทที่ได้รับการคุ้มครองแก้ไขเพิ่มเติมเป็น มาตรา 4 กำหนดว่า ในพระราชบัญญัตินี้

“คนพิการ” หมายความว่า คนพิการทางการเห็น คนพิการทางการเคลื่อนไหว และคนพิการทางสติปัญญาที่ไม่สามารถเข้าถึงหรือใช้สื่อสิ่งพิมพ์ได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

“คนพิการทางการเห็น” หมายความว่า คนตาบอด คนที่มีความบกพร่องในการเห็น และคนพิการทางสื่อสิ่งพิมพ์อันเนื่องมาจากความบกพร่องทางร่างกายที่ไม่สามารถถือหนังสือ หรือเพ่งมอง หรือเคลื่อนย้ายสายตาในการอ่านสื่อสิ่งพิมพ์ได้

“คนพิการทางการเคลื่อนไหว” หมายความว่า คนพิการทางร่างกายที่ไม่สามารถถือ จับ พลิก หรือควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการอ่านด้วยตนเองได้

“คนพิการทางสติปัญญา” หมายความว่า คนพิการที่มีภาวะพัฒนาการบกพร่องซึ่งทำให้มีข้อจำกัดด้านสติปัญญา การเรียนรู้และการปรับตัวในการดำรงชีวิตประจำวัน ที่ไม่สามารถเข้าใจงานอันมีลิขสิทธิ์ในรูปแบบมาตรฐานได้ เว้นแต่มีการคัดแปลงการนำเสนอ

2) เดิม มาตรา 34/2 วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “การกระทำใด ๆ ดังต่อไปนี้ โดยองค์กรที่ได้รับอนุญาต หรือได้รับการยอมรับเพื่อประโยชน์ของคนพิการซึ่งไม่สามารถเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ อันเนื่องมาจากความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว สติปัญญา หรือการเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่น ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หากไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร และได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง...”

ผู้ศึกษาเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมเป็น มาตรา 32/4 กำหนดว่า “การกระทำใด ๆ ดังต่อไปนี้ โดยองค์กรที่ได้รับอนุญาตหรือได้รับการยอมรับ หรือโดยบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นบุคคลซึ่งทำหน้าที่แทน หรือผู้ดูแลคนพิการ เพื่อประโยชน์ของคนพิการทางการเห็น คนพิการทางการเคลื่อนไหว และคนพิการทางสติปัญญาที่ไม่สามารถเข้าถึงหรือใช้สื่อสิ่งพิมพ์ได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปตามพระราชบัญญัตินี้ มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หากไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร และได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง...” เพื่อให้สอดคล้องกับสนธิสัญญามาร์ราเคช¹² และเหมือนกับกฎหมายต่างประเทศที่กำหนดประเภทและลักษณะของคนพิการที่ได้รับประโยชน์ไว้อย่างชัดเจน เช่น กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศ

¹² Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired, or Otherwise Print Disabled, article 3.

สหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย และประเทศอังกฤษ อีกทั้งเพื่อให้เป็นไปตามทฤษฎีจูงใจ¹³ ทฤษฎีตอบแทน¹⁴ ทฤษฎีคุ้มครองป้องกัน¹⁵ หลักการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม¹⁶ และหลักความสมดุลระหว่างสิทธิเจ้าของลิขสิทธิ์และประโยชน์สาธารณะอีกด้วย¹⁷

3) ปัญหาการกำหนดประเภทงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้รับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยไม่ได้กำหนดประเภทงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้รับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อคนพิการไว้อย่างชัดเจน กล่าวได้ว่า งานอันมีลิขสิทธิ์ทั้ง 9 ประเภท ตามมาตรา 4 และมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ จะได้รับการยกเว้นทั้งหมด ตราบเท่าที่หากไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร และได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง โดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งการที่กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยบัญญัติข้อยกเว้นไว้กว้างเกินไป ย่อมส่งผลกระทบต่อเจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้สร้างสรรค์ผลงาน ทำให้สูญเสียรายได้และเกิดแรงจูงใจในทางลบหรือบั่นทอนกำลังใจในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยจึงมีความจำเป็นในการกำหนดขอบเขตหรือกำหนดประเภทของงานที่ได้รับการยกเว้นไว้อย่างชัดเจน โดยยกเว้นเฉพาะงานที่มีเนื้อหาจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาศักยภาพของคนพิการ เช่น ตำราเรียน หนังสือวิชาการ คู่มือ และงานวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางภาษาและสังคม เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์และสิทธิของคนพิการในการเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ (Balance of benefits) และเพื่อให้สอดคล้องกับสนธิสัญญามาร์ราเกช มาตรา 2 (a) ได้กำหนดประเภทของงานที่สามารถใช้ภายใต้ข้อยกเว้นไว้ หากมีการบัญญัติประเภทงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้รับการยกเว้นไว้อย่างชัดเจนในกฎหมายลิขสิทธิ์แล้ว ทำให้ลดการตีความหรือความคลุมเครือของกฎหมายลิขสิทธิ์ และลดความเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิอย่างไม่ชอบธรรมต่อเจ้าของลิขสิทธิ์

¹³ อรรถพร พันธ์พัฒนา, *คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์ (ฉบับปรับปรุงใหม่)*, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557), 26, อ้างถึงใน ศิริพิชชา กลุญพงษ์, “ปัญหากฎหมายลิขสิทธิ์เกี่ยวกับงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์: กรณีศึกษาประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา และประเทศไทย” (สารนิพนธ์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2565), 10-11.

¹⁴ นภัค เหล่าสืบสกุล และวริษา ล้าเลิศ, “วิเคราะห์การบริหารการจัดเก็บค่าตอบแทนภายใต้องค์กรจัดเก็บค่าลิขสิทธิ์,” *วารสารรัชต์ภาคย์*, ปีที่ 14 ฉบับที่ 37 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2563): 218.

¹⁵ ไชยศ เหมะรัชตะ, *ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา*, พิมพ์ครั้งที่ 13 (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2566), 84-85.

¹⁶ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์, “หนังสือคู่มือการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม,” ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2568, https://www.ipthailand.go.th/images/781/manual_copyright.pdf.

¹⁷ อานาจ เนตสุภา และชาญชัย อารีวิทยาเลิศ, *คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2558), 129-130. อ้างถึงใน อรรถพล หมานสนิท, “ดุลยภาพของประโยชน์สาธารณะกับสิทธิของเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์ในยุคดิจิทัล” (วิทยานิพนธ์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2564), 39-40.

ผู้ศึกษาเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมเป็น มาตรา 32/4 วรรคสาม “ประเภทของงานอันมีลิขสิทธิ์ที่สามารถนำมาทำซ้ำหรือดัดแปลงตามวรรคหนึ่ง ได้แก่

(1) งานวรรณกรรม เช่น หนังสือ ตำราเรียน เอกสารวิชาการ งานแปล
(2) งานในแผนกวิทยาศาสตร์ เช่น บทความวิจัย คู่มือการใช้ เครื่องมือ หรือเอกสารประกอบการเรียนการสอน

(3) งานในแผนกศิลปะที่อยู่ในรูปแบบของข้อความหรือภาพประกอบที่มีเนื้อหาจำเป็นต่อการศึกษา การพัฒนา หรือการดำรงชีวิตประจำวันของคนพิการ

ทั้งนี้ ไม่รวมถึง

- (ก) งานดนตรีกรรม งานสิ่งบันทึกเสียง
- (ข) งานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์ งานแพร่เสียงแพร่ภาพ
- (ค) งานศิลปกรรมที่มีลักษณะเพื่อความบันเทิงหรือมูลค่าทางพาณิชย์

ประเภทของงานดังกล่าวอาจเพิ่มเติม แก้ไข หรือลดลงได้ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์และประโยชน์ของคนพิการในการเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์” เพื่อให้สอดคล้องกับสนธิสัญญามาร์ราเคช¹⁸และอนุสัญญากรุงเบิร์น¹⁹ อีกทั้ง เพื่อให้เป็นไปตามทฤษฎีจูงใจ²⁰ ทฤษฎีตอบแทน²¹ และหลักความสมดุลระหว่างสิทธิเจ้าของลิขสิทธิ์และประโยชน์สาธารณะอีกด้วย²²

¹⁸สำนักกฎหมาย กรมทรัพย์สินทางปัญญา, (มีนาคม 2559), “สนธิสัญญามาร์ราเคช (Marrakesh Treaty),” ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2568, https://www.ipthailand.go.th/images/copy_xx2.pdf.

¹⁹Berne Convention, article 10, certain free uses of works.

²⁰อรพรรณ พันธ์พัฒนา, เรื่องเดียวกัน.

²¹นภัท เหล่าสืบสกุล และวริษา ล้ำเลิศ, เรื่องเดียวกัน.

²²อำนาจ เนตยสุภา และชาญชัย อารีวิทยาเลิศ, เรื่องเดียวกัน.

เอกสารอ้างอิง

กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์. “หนังสือคู่มือการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม.” ค้นเมื่อ 10

กรกฎาคม 2568. https://www.ipthailand.go.th/images/781/manual_copyright.pdf.

กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (31 มีนาคม 2568). สถานการณ์ด้านคนพิการ.

<https://dep.go.th/th/law-academic/knowledge-base/disabled-person-situation>.

กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). *การสำรวจความพิการ พ.ศ. 2565*. กรุงเทพฯ: กองสถิติพยากรณ์

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (สำรวจความพิการทุก 5 ปี).

ไชยยศ หะระรัชตะ. *ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2566.

นภัท เหล่าสืบสกุล และวริยา ถ้ำเลิศ. “วิเคราะห์การบริหารการจัดเก็บค่าตอบแทนภายใต้องค์กรจัดเก็บ

ค่าลิขสิทธิ์.” *วารสารรัชต์ภาคย์*, ปีที่ 14 ฉบับที่ 37 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2563): 218.

สำนักกฎหมาย กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (มีนาคม 2559). “สนธิสัญญามาร์ราเคช (Marrakesh Treaty).”

ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2568. https://www.ipthailand.go.th/images/copy_xx2.pdf.

อำนาจ เนตยสุภา และชาญชัย อารีวิทยาเลิศ. *คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิญญชน,

2558. อ้างถึงใน อรรถพล หมานสนิท, “คุณภาพของประโยชน์สาธารณะกับสิทธิของเจ้าของงานอันมี

ลิขสิทธิ์ในยุคดิจิทัล.” *ดุสิตนิพนธ์*, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2564.

อรพรรณ พันธ์พัฒนา. *คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์ (ฉบับปรับปรุงใหม่)*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557. อ้างถึงใน ศิริพิชชา กฤษฏีพงศ์. “ปัญหากฎหมายลิขสิทธิ์

เกี่ยวกับงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์: กรณีศึกษาประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศ

แคนาดาและประเทศไทย.” *สารนิพนธ์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต*, 2565.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550.

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม.

Convention on the Right of Person with Disability.

Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons.

Universal Declaration of Human Rights.